

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสถานะแวดล้อมและชุมชนชาวเขารอบสถานีเกษตรหลวงอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มีการดำเนินงาน 4 ขั้นตอนดังนี้ คือ

- 3.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล
- 3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
- 3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

การดำเนินการศึกษาในครั้งนี้ได้ดำเนินการศึกษาอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้แบ่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาออกเป็น 2 ประเภท คือ

3.1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

เป็นการศึกษาโดยการเข้าไปสำรวจชุมชนหมู่บ้านรอบสถานีเกษตรหลวงอ่างขาง เพื่อทำการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของชุมชนด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ ด้านสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงลักษณะการท่องเที่ยว และประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยว โดยเป็นข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์ และสอบถามจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

3.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมไว้แล้วโดยบุคคล กลุ่มบุคคล และหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้ทำการศึกษา ได้แก่ เอกสาร สิ่งพิมพ์ทั้งที่อยู่ในรูปของรายงานทางราชการ หนังสือ วารสารรายงานสถิติของหน่วยงานราชการ โดยขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ที่ว่าการอำเภอฝาง องค์การบริหารส่วนตำบลแม่งอนและม่อนปิน หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ผะเอ และมูลนิธิโครงการหลวง เป็นต้น และรวบรวมจากบทความวิชาการ ตลอดจนสิ่งพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้มุ่งที่จะศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวทั้งทางบกและทางลพที่เข้ามาเป็นปัจจัยในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จากการลงภาคสนามจึงสามารถพบแหล่งข้อมูลบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลที่ต้องการได้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักในขั้นตอนของการศึกษาจากบุคคล 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ประชากรท้องถิ่นผู้เกี่ยวข้อง เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านรอบสถานีเกษตรหลวงอ่างขางรวม 36 คน ได้แก่

1. ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนรอบสถานีเกษตรหลวงอ่างขาง รวมทั้งสิ้น 20 คน ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและรองผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านหลวง หมู่บ้านคุ้มหมู่บ้านนอแล และหมู่บ้านขอบด้ง จำนวน 8 คน

2. ผู้นำทางความคิด เช่นผู้อาวุโสในหมู่บ้านผู้ที่สมาชิกในชุมชนให้ความเคารพนับถือ และได้อาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านรอบสถานีเกษตรหลวงอ่างขางตั้งแต่เกิดสามารถสื่อสารพอเข้าใจได้ หมู่บ้านละ 2 คน จำนวน 8 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้ประกอบการกิจกรรมด้านการธุรกิจท่องเที่ยวและด้านที่พัก เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นกลุ่มที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยวโดยตรงและมีส่วนร่วมของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในชุมชน จำนวน 12 คน

กลุ่มที่ 3 เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับทางราชการ ซึ่งเป็นผู้นำประเภทต่าง ๆ ผู้ให้ข้อมูลส่วนนี้จะเป็นผู้ที่เข้าใจขั้นตอนของการท่องเที่ยว ที่มาของการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมที่มาจากส่วนราชการ รวมถึงวิธีการป้องกันและการลดผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว และความเป็นไปได้ในการพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ตลอดจนการให้ข้อมูลด้านการใช้อำนาจในการควบคุมจัดการ และในการแก้ปัญหาการท่องเที่ยวของชุมชนที่ทำร่วมกับราชการรวม 12 คน

กลุ่มที่ 4 นักท่องเที่ยวชาวไทยทั้งชายและหญิง ผู้เข้ามาท่องเที่ยวและเยี่ยมชมชุมชนหมู่บ้านรอบสถานีเกษตรหลวงอ่างขาง ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา (เดือนพฤศจิกายน 2551 – มกราคม 2552) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากการเทียบตารางสำเร็จรูป Darwin Hendel ณ ระดับความเชื่อร้อยละ (มันัส สุวรรณ, 2544) จากขนาดของประชากรนักท่องเที่ยวใน 1 เดือนประมาณ 7,500 คน (จากสถิติข้อมูลจำนวนนักท่องเที่ยวของสถานีวิจัยเกษตรหลวงอ่างขาง ประจำปี พ.ศ. 2550) ดังนั้น ขนาดกลุ่มตัวอย่างของนักท่องเที่ยวที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือจำนวน 366 คน

3.3 เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นผลการศึกษาที่เป็นจริงและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยใช้เทคนิคในการศึกษาหลาย ๆ อย่างในการเก็บข้อมูลประกอบด้วยวิธีการต่อไปนี้

3.3.1 ประเด็นการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

เป็นการใช้คำถามในการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เช่น การพูดคุยถึงตำนาน ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน การตั้งถิ่นฐานแต่เริ่มแรก เป็นลักษณะการบอกเล่าให้กันฟัง ในประเด็น ดังนี้ บริบททั่วไปทางด้านกายภาพและสังคมของแต่ละชุมชนหมู่บ้านรอบสถานีเกษตรหลวงอ่างขางในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพเศรษฐกิจและสังคม ลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมที่อาจเป็นจุดสนใจของการท่องเที่ยว รายได้จากการท่องเที่ยวต่อครัวเรือนผลกระทบจากการเกิดการท่องเที่ยวในชุมชนสิ่งดึงดูดใจในการเข้ามาท่องเที่ยว เป็นต้น

3.3.2 ประเด็นสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ

เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างโดยทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่สามารถจะทำการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการได้ ลักษณะของการสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์ที่มีคำถามและข้อกำหนดที่แน่นอน ด้วยคำถามแบบเดียวกันมีลำดับขั้นตอนเรียงเหมือนกัน มีทั้งคำถามที่เฉพาะเจาะจงและคำถามที่ตอบได้โดยโครงสร้างของคำถาม ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลด้านกายภาพและสังคม ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน และสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม
2. ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยวรูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ข้อดีข้อเสียของการท่องเที่ยว
3. ผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งทางบวกและทางลบในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา และแนวทางลดผลกระทบทางลบที่จะคาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

3.3.3 ประเด็นสังเกต

เป็นเทคนิคแบบไม่มีส่วนร่วม ทำการสังเกตในเรื่องต่าง ๆ หรือใช้กล้องถ่ายรูปคอยบันทึกภาพ ในประเด็นด้านสังคมวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การยังชีพในชุมชนในรูปผลผลิตของชุมชน ในประเด็นประเพณี วัฒนธรรม ศาสนาประจำหมู่บ้านหรือชุมชน การนับถือผีบรรพบุรุษ ประเพณีต่าง ๆ ในรอบปี ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ รายได้-รายจ่าย และโอกาสการจ้างงาน ด้านสิ่งแวดล้อมและสภาพทางกายภาพของชุมชน พื้นที่การเกษตร แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ป่าไม้และพรรณพืชรวมไปถึงสังเกตผลกระทบด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชน เป็นต้น

3.3.4 ประเด็นสนทนากลุ่ม

เครื่องมือชนิดนี้ขั้นตอนคือจัดสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้พลวัตรของกลุ่ม เป็นสิ่งกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดง ความคิดเห็นและทัศนคติอย่างเปิดเผยและจริงใจขณะที่สนทนากัน ซึ่งความคิดเห็นของคนคนหนึ่งในกลุ่มสามารถกระตุ้นให้คนอื่น ๆ ได้อยากพูด อยากแสดงความคิดเห็น อยากแสดงทัศนคติและประสบการณ์ของตนเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของการพัฒนาการท่องเที่ยว และผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวของชุมชนรอบสถานีเกษตรหลวงอ่างขาง

3.3.5 ประเด็นการศึกษาเอกสาร

ประกอบด้วย เอกสารทางราชการ เอกสารการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เอกสารกิจกรรมการท่องเที่ยวของสถานีเกษตรหลวงอ่างขางและรีสอร์ทธรรมชาติอ่างขาง ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของตำบลม่อนปินและตำบลแม่งอน เพื่อนำมาประกอบในการศึกษาประเด็นลักษณะทางกายภาพ ทางสังคม ทางวัฒนธรรม ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านรอบสถานีเกษตรหลวงอ่างขางรวม เป็นต้น

3.3.6 การประเมินอนาคตภาพทางสังคม (Ethnographic Future Research: EFR)

เพื่อประเมินผลกระทบทางสังคม (สมาคมวิจัยเชิงคุณภาพแห่งประเทศไทย, 2538) ภายใต้สมมุติฐานว่าผู้ที่เข้าใจสภาพสังคมของตนดีจะสามารถมองเห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง และคาดการณ์ได้ว่าสังคมจะเป็นอย่างไร โดยเป็นการคาดการณ์แนวโน้มของผลกระทบจากการท่องเที่ยวในอนาคต เพื่อหาแนวทางในการลดผลกระทบทางลบ และแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชนในการสนทนากลุ่มร่วมกับตัวแทนชุมชนที่เป็นผู้รู้จักชุมชนเป็นอย่างดี

3.3.7 แบบสอบถาม

นักท่องเที่ยว โดยกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับ ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อพื้นที่ เพื่อหาข้อมูลของการท่องเที่ยว และคาดการณ์แนวโน้มในอนาคตของการท่องเที่ยว รวมทั้งใช้ประกอบการหาแนวทางจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชน โดยแบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 ส่วน เพื่อทำการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างของนักท่องเที่ยวในประเด็น ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของนักท่องเที่ยว

ส่วนที่ 2 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อพื้นที่ท่องเที่ยว

โดยข้อมูลในส่วนที่ 2 นี้ใช้วิธีการวัดแบบแบ่งชั้น กำหนดค่าความพึงพอใจความเหมาะสมและความสำคัญ 5 ระดับ ดังนี้

คะแนน	ระดับความพึงพอใจ ความเหมาะสม และความสำคัญ
5	มากที่สุด
4	มาก
3	ปานกลาง
2	น้อย
1	น้อยที่สุด

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่มีต่อพื้นที่ท่องเที่ยว

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นจะใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการตามแนวคำถามร่วมกับการสังเกต เมื่อผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแนวทางวิจัยเชิงคุณภาพได้มาบางส่วนแล้วก็จะทำการตรวจสอบข้อมูลควบคู่กันไปเพื่อจะทำให้ทราบว่าข้อมูลแบบสามเส้า ซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ เช่น ข้อมูลที่ได้จากการสอบถามหรือสัมภาษณ์ จะทำการตรวจสอบร่วมกับการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการและการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ การตรวจสอบเช่นนี้เป็นการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลซึ่งประกอบด้วยปัจจัยด้านเวลาสถานที่ และบุคคล การตรวจสอบด้วยวิธีนี้จะต้องตรวจสอบกับข้อมูลประเด็นเดียวกันหรือประเด็นที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่ได้รับการตรวจสอบด้วยวิธีการดังกล่าว จึงเป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้และทำให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลที่ได้รับการตรวจสอบมาทำการวิเคราะห์เพื่อตอบปัญหาตามวัตถุประสงค์การศึกษาต่อไป

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลต้องทำไปพร้อม ๆ กับการรวบรวมข้อมูลตลอดระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยจะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจัดประเภท หมวดหมู่ และตีความข้อมูลเพื่อสรุปเป็นผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และนำข้อมูลที่ได้จากความคิดเห็นของชุมชน

มารวบรวมสังเคราะห์ รวมทั้งวิเคราะห์ผลการศึกษาระบบสอบถามนักท่องเที่ยว โดยมีแนวคิดทฤษฎีที่ได้ทบทวนมาเป็นฐานการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วจึงจะนำข้อมูลนั้น มาหาแนวทางและวิธีแก้ไขเพื่อลดผลกระทบทางลบและแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ที่เหมาะสมร่วมกันกับชุมชนรอบสถานีเกษตรหลวงอ่างขางต่อไป โดยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษาดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบัน โดยใช้เทคนิควิธีการวิจัยเชิงพรรณนา จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ผู้ให้ข้อมูลหลักในเรื่องต่าง ๆ ผู้รู้เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประชากรในพื้นที่ ผู้นำทางความคิด และผู้นำทางราชการ การสำรวจพื้นที่ศึกษาและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และการสนทนากลุ่มตัวแทนชุมชน รวมทั้งวิเคราะห์ผลการศึกษาระบบสอบถามนักท่องเที่ยว

โดยข้อมูลในส่วนที่ 1 และ 3 ของแบบสอบถาม ใช้สถิติเชิงพรรณนาโดยการหาอัตราส่วน ร้อยละ เพื่ออธิบายลักษณะ และพฤติกรรมของประชากรที่ได้ศึกษา

ในส่วนที่ 2 ของแบบสอบถาม ใช้สถิติเชิงพรรณนา โดยการหาค่าเฉลี่ยเลขคณิตส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายความพึงพอใจ ความเหมาะสม และการให้ความสำคัญต่อพื้นที่ชุมชนรอบสถานีเกษตรหลวงอ่างขางในด้านต่าง ๆ การวิเคราะห์ และแปลค่าจากแบบสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการตลาดของการท่องเที่ยว ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว และความสามารถในการรองรับของพื้นที่ มีเกณฑ์ดังนี้ (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2537)

ค่าเฉลี่ย	แปลค่าระดับความพอใจ
4.51-5.00	มากที่สุด
3.51-4.50	มาก
2.51-3.50	ปานกลาง
1.51-2.50	น้อย
1.00-1.50	น้อยที่สุด

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลทางกายภาพ ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่รวบรวมจากการสัมภาษณ์กลุ่มประชาชนผู้ให้ข้อมูลหลัก สัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสนทนากลุ่มตลอดจนการวิเคราะห์เชิงเหตุผลที่สัมพันธ์กันเกี่ยวกับ

ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสภาวะแวดล้อมและชุมชนชาวเขาอบสถานี่เกษตรหลวงอ่างขาง ซึ่งได้แก่ ผลกระทบบวก หรือ ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับในด้าน เศรษฐกิจ สังคม และผลกระทบทางลบ หรือปัญหาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับวิถีชีวิตชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งความต้องการและความคิดเห็นของชุมชนต่อการเข้ามาของการท่องเที่ยว และแนวทางในการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แนวคิดต่าง ๆ ของชุมชน ในการจัดการกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

3) การเสนอแนะแนวทางลดผลกระทบทางลบ และแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนรอบสถานี่เกษตรหลวงอ่างขาง การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการวิเคราะห์การประเมินอนาคตภาพทางสังคม เป็นการวิเคราะห์ผลกระทบร่วมกับตัวแทนในการสนทนากลุ่มของชุมชนที่ได้คาดการณ์ผลกระทบที่อาจจะขึ้นจากการท่องเที่ยวในอนาคต และประเมินความต้องการที่ชุมชนอยากจะทำให้การท่องเที่ยวเป็นในอนาคต โดยเปรียบเทียบสถานการณ์จากความคิดเห็น และสร้างภาพในอนาคตโดยพิจารณา ร่วมกับการประมวลผลการศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อพื้นที่ท่องเที่ยว และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้